

СЕКЦІЯ 3 ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

УДК 911.3

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-23-6>

Омельченко Н.В.,
кандидатка географічних наук,
старша викладачка кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
nvomelchenko@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0002-8067-9433

Давидов О.В.,
кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та екології
Херсонський державний університет
odavydov@ksu.ks.ua
ORCID: 0000-0003-2144-9627

ВІЗИТ-ЦЕНТРИ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ПРОСТОРОВОГО РОЗТАШУВАННЯ ТА КОНТЕНТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

У статті проаналізовано просторові та функціональні особливості формування мережі візит-центрів у національних природних парках України в контексті сталого розвитку, екологічної освіти та комунікації з місцевими громадами. Візит-центри розглянуто як ключові інституційні елементи інфраструктури національних парків, що забезпечують інформаційне, еколого-освітнє, рекреаційне та управлінське супроводження відвідування природоохоронних територій. Методологічну основу дослідження становить комплексний міждисциплінарний підхід, який поєднує ретроспективний аналіз, просторові дослідження, контент-аналіз відкритих інформаційних джерел та типологізацію візит-центрів. Проведено просторовий аналіз 55 національних природних парків України з урахуванням туристичних регіонів, що дозволило виявити суттєву нерівномірність поширення візит-центрів. Встановлено, що лише близько третини парків мають повноцінно функціонуючі візит-центри, значна частина яких перебуває у стані часткового функціонування або тимчасово не працює внаслідок воєнних дій. За результатами контент-аналізу визначено три основні типи візит-центрів: інформаційні, класичні з експозиційними приміщеннями та поліфункціонально-інтерактивні. Домінуючим типом є інформаційні візит-центри з обмеженим функціональним наповненням. Найбільш розвинені поліфункціональні моделі характерні для Карпатського туристичного регіону і сформувалися переважно за рахунок міжнародної фінансової підтримки. Отримані результати свідчать про наявність системних дисбалансів у розвитку інфраструктури національних природних парків України та обґрунтовують необхідність формування уніфікованих підходів до планування, функціонального наповнення й модернізації мережі візит-центрів відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: національний природний парк, природоохоронні установи, візит-центр, екологічна освіта, рекреація, екологічний туризм.

Omelchenko N., Davydov O. VISITOR CENTERS OF UKRAINIAN NATIONAL NATURE PARKS: ANALYSIS OF SPATIAL DISTRIBUTION AND CONTENT DIVERSITY

This paper examines the spatial distribution and functional diversity of visitor centres within the system of National Nature Parks of Ukraine in the context of sustainable development, environmental education, and communication between protected area administrations, local communities, and visitors.

Visitor centres are considered as key institutional components of park infrastructure that support information provision, environmental awareness, recreation management, and regulation of visitor flows. The study is based on a comprehensive interdisciplinary methodology combining retrospective analysis, spatial analysis, content analysis of open information sources, and typological classification. A spatial assessment of 55 national nature parks was conducted using the framework of major tourist regions of Ukraine, revealing a pronounced territorial imbalance in the distribution of visitor centres. The results show that only about one third of parks possess fully established visitor centres, while a significant proportion operate partially or remain temporarily closed due to the impacts of military actions and occupation. Content analysis identified substantial variation in functional capacity, infrastructure, and operational status of existing centres. Based on functional characteristics, three main types of visitor centres were distinguished: informational centres with minimal infrastructure, classical centres with exhibition facilities, and multifunctional interactive centres combining educational, exhibition, and visitor service functions. Informational centres dominate the national network and primarily serve as basic points of orientation and information. The most advanced multifunctional models are concentrated in the Carpathian and Podillian tourist regions and are largely the result of targeted investments and international cooperation projects. The findings highlight systemic disparities in the development of visitor centre infrastructure across Ukraine and indicate a strong dependence on external funding, regional governance capacity, and geopolitical conditions. The study substantiates the need for unified strategic approaches to planning, functional zoning, and modernization of visitor centres in accordance with international standards in order to strengthen environmental education, visitor management, and sustainable use of protected areas. The article highlights that.

Key words: national nature park, protected area institutions, visitor centre, environmental education, recreation, ecological tourism.

Вступ. Національні природні парки (далі НПП) є важливими об'єктами природно-заповідного фонду України, що виконують різноманітні функції, серед яких: природоохоронна, рекреаційна, науково-дослідницька, культурна та екологічно-освітня (Закон України про ПЗФ, 1992).

В умовах, коли у Світі зростає загальний інтерес до збереження природи, екологічної освіти та сталого розвитку, важливого значення набувають комунікаційні механізми, які забезпечують взаємодію між адміністраціями природоохоронних об'єктів, місцевими громадами та відвідувачами (рекреантами). Важливою основою зазначених механізмів вважаються візит-центри, як спеціалізовані осередки НПП, що виконують інформаційну, еколого-просвітницьку, туристичну та контролюючу функції (BfN, 2020). В контексті природоохоронних закладів, візит-центри визначаються нами як структурні підрозділи, що включають в себе різноманітні спеціалізовані фізичні місця, укомплектовані персоналом та фаховим обладнанням, в межах яких надаються інформаційно-консультативні послуги, для організації та проведення заходів щодо відвідування території національних парків (Омельченко, Давидов, 2025).

Незважаючи на високий потенціал НПП як природоохоронних, еколого-освітніх та

рекреаційних центрів, між ними та місцевими громадами в Україні часто формуються напружені, а подекуди й конфліктні відносини. Це зумовлено пануванням стереотипної думки в громадах про національні парки як установи, що не лише обмежують господарську діяльність та доступ до ресурсів, а представляють собою організації, які не завжди надають прозору інформацію про власну діяльність. У цьому контексті візит-центри розглядаються як інструмент, здатний змінити парадигму взаємодії: з бюрократичної та закритої – на відкриті, сервісну та орієнтовану на співпрацю.

Для формування об'єктивного уявлення про місце візит-центрів в системі сучасних НПП України, перед нами була поставлена мета провести просторовий аналіз їх поширення в межах існуючих природоохоронних установ, а також здійснити комплексний моніторинг їх функціонального наповнення та визначити потенціал подальшого розвитку.

Для досягнення поставленої мети, були визначені наступні завдання :

1. Провести ретроспективний аналіз створення та функціонування візит-центрів у національних парках Світу та України.

2. Здійснити просторовий аналіз розташування та функціонування візит-центрів як структурних складових НПП України в розрізі існуючих туристичних регіонів.

3. Провести контент-аналіз функціональних особливостей візит-центрів, що діють у межах НПП України.

4. Розробити типологію існуючих візит-центрів і визначити напрями їх подальшого розвитку.

Ретроспективний аналіз виникнення візит-центрів в національних парках Світу та України. Історично концепція «візит-центрів», як складових національних парків, сформувалася у США, під час масштабної державної програми «Mission 66», реалізованої Національною парковою службою у 1956–1966 роках (Carr, 2007). У межах цієї програми були створені перші 100 візит-центрів, які поєднували адміністративну, музейну, туристичну та освітню складові. Подальший розвиток концепції «візит-центрів» у США та Канаді відбувався з урахуванням сучасних технологій, інклюзивного дизайну та інтеграції з цифровими платформами (National Park Service, 2019). Таким чином, візит-центри еволюціонували від звичайних інфо-пунктів до повноцінних природоохоронних та екологічно-освітніх платформ, які поєднують інтерактивність, інклюзивність та мультимедійні технології.

У Європі візит-центри впроваджувалися поетапно, переважно з 1980–1990-х років, під впливом європейських моделей сталого природокористування. У Швеції, де національні парки функціонують з 1909 року, з 1990-х років активно створювались природні-центри, які поєднують природу, культуру та освіту (SEPA, 2021). У Німеччині візит-центри є обов'язковим елементом структури національних парків (K nigsstuhl Nationalpark-Zentrum, 2020), з чітким фокусом на взаємодію з відвідувачами, екологічне виховання та розвиток регіонального туризму. Подібні функції виконують центри у країнах Скандинавії та Балтії (Kajala, 2006).

На пострадянському просторі візит-центри почали з'являтися лише на початку XXI століття, здебільшого завдяки фінансуванню міжнародних проєктів (GIZ, ENPI, WWF). В Україні їх створення розпочалося на початку 2000-х років переважно за підтримки аналогічних міжнародних екологічних ініціатив. Незважаючи на окремі успішні приклади (Карпатський НПП, Мезинський НПП), цей процес в межах нашої країни досі не став

системним. На сьогоднішній день лише близько 29% НПП країни мають реально функціонуючі візит-центри, причому їх обладнання та функціональне наповнення суттєво різняться.

Аспекти функціонування та розвитку візит-центрів у національних парках розглядаються у різноманітних працях закордонних та українських науковців. Німецьке Федеральне агентство охорони природи у виданні «Visitor Centres in National Parks of Germany: Concept, Design, and Management» (BfN, 2020) представляє сучасні підходи до проєктування, дизайну та менеджменту візит-центрів, які відіграють ключову роль у популяризації природної спадщини та екологічної освіти.

Практичні рекомендації щодо управління відвідувачами в умовах природоохоронних територій представлені у міжнародній праці «Tourism and Visitor Management in Protected Areas: Guidelines for Sustainability» (Leung et al., 2018). У відповідній праці узагальнені найкращі практики у сфері туризму та природоохоронної діяльності в контексті реалізації концепції «візит-центрів». У міждисциплінарному дослідженні «Sustainable Management of Protected Areas: Lessons from Europe and Beyond» (Leal-Filho et al., 2024) акцент зроблено на інтеграції освітніх, рекреаційних і природоохоронних функцій.

Вагомий внесок у розробку теоретичних засад впровадження візит-центрів для розвитку екотуризму й управління природоохоронними територіями зроблено в колективній праці «Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management», підготовленій для Програми ООН з навколишнього середовища, Всесвітньою туристичною організацією та Всесвітнім союзом охорони природи. В цих рекомендаціях ключовим посланням є важливість управління ресурсами та відвідувачами на основі концепції сталого розвитку та запровадження візит-центрів (Eagles 2002).

Відповідно, візит-центри як ключовий елемент інфраструктури НПП, посідають центральне місце у концепції сталого управління природоохоронними територіями. Візит-центри виконують низку взаємопов'язаних функцій: інформування відвідувачів, екологічну освіту, регулювання туристичних потоків, інтеграцію місцевих громад до процесів охорони природи (Eagles et al., 2002; Leung et al., 2018).

В українській науці також останніми часом

зростає увага до розвитку інфраструктури візит-центрів. Так, Габчак Н. і Дубіс Л. вивчають структурно-функціональні особливості сучасної екотуристичної інфраструктури на прикладі національних природних парків Карпатського регіону, зокрема «Синевир» та «Ужанського» (Habchak, Dubis, 2022, 2023).

Карпенко Ю. аналізує освітню діяльність і роль національних парків України як центрів наукової комунікації та палеоекологічного туризму, що значною мірою реалізується через діяльність візит-центрів (Karpenko, 2020). Існують певні наукові праці спрямовані на узагальнення досвіду впровадження екологічного туризму та еколого-просвітницької діяльності в НПП України та ролі візит-центрів у контексті рекреаційної діяльності (Котик, 2021; Павлюк, 2023).

Відповідно у сучасних наукових працях простежується тенденція до комплексного оцінювання візит-центрів, як ключових елементів інфраструктури національних парків, що поєднують рекреаційну, освітню, комунікаційну та природоохоронну функції. Водночас зазначимо, що системні методичні підходи до створення, функціонального зонування, комунікаційного дизайну та еколого-освітньої діяльності візит-центрів в українському контексті, на даний момент недостатньо опрацьовані. Це створює передумови для подальших досліджень, орієнтованих на порівняльний аналіз, стратегічне планування та розробку рекомендацій щодо розвитку мережі візит-центрів відповідно до міжнародних стандартів.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань нами був використаний комплексний міждисциплінарний підхід, що поєднує ретроспективний аналіз, просторові дослідження, контент-аналіз інформаційних джерел, статистичну обробку даних та типологізацію візит-центрів. Такий підхід дозволив поєднати кількісні й якісні методи обробки інформації, забезпечивши системність і наукову обґрунтованість результатів.

Ретроспективний аналіз використано для вивчення етапів становлення та розвитку візит-центрів у національних парках Світу та України, а також для виявлення загальних тенденцій і ключових чинників формування сучасної моделі функціонування відповідних об'єктів.

Для виявлення географічних особливостей

розміщення візит-центрів у межах НПП України був здійснений просторовий аналіз та групування парків за туристичними регіонами країни. Усього до аналізу включено 55 національних природних парків відповідно до даних Міністерства охорони довкілля та природних ресурсів України (<https://mepr.gov.ua/>). Визначення регіональних особливостей поширення візит-центрів ґрунтувалося на поділі території України на туристичні макрорегіони: Карпатський, Подільський, Поліський, Придніпровський, Слобожанський та Азово-Чорноморський (Бейдик, 2001). Просторове розташування візит-центрів визначалося за даними відкритих джерел – офіційних сайтів парків, туристичних порталів та Google Maps.

Для формування уявлення про функціональне наповнення об'єктів дослідження, було проведено контент-аналіз офіційних сайтів НПП України, сторінок відповідних закладів у соціальних мережах, звітів природоохоронних установ та матеріалів онлайн-медіа.

На основі зібраних даних було розроблено типологію існуючих візит-центрів за поєднанням просторових, функціональних та інституційних характеристик. Така типізація дала змогу виокремити основні моделі їх організації – від базових інформаційних пунктів до комплексних еколого-освітніх хабів. Визначення типів сприяло формуванню уявлення про поточний рівень розвитку мережі візит-центрів і окресленню перспективних напрямів удосконалення їх структури та розширення функціональних можливостей відповідно до потреб відвідувачів і завдань природоохоронної справи.

Результати дослідження. Станом на 2025 рік в межах України виділяється 55 національних природних парків (<https://mepr.gov.ua/>), які репрезентують всі природно-географічні зони країни. Проведений просторовий аналіз розташування національних парків та візит-центрів, як їх структурних підрозділів, дозволив нам провести їх групування за туристичними регіонами.

Карпатський туристичний регіон (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області) характеризується найбільшою концентрацією НПП (рис. 1), тут розташовано 16 парків, що складає 29% від загальної кількості парків в Україні.

«Візит-центри» функціонують у межах 6 парків, серед яких: «Синевир», «Карпатський», «Гуцульщина», «Верховинський», «Галицький», «Яворівський». Івано-Франківська область є лідером в країні за кількістю візит-центрів при національних природних парках.

Представлений регіон має спільні кордони та добре транспортне сполучення з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною та Польщею, що є важливим фактором впливу на формування мережі візит-центрів в межах національних природних парків, в контексті міжнародного співробітництва. Більшість цих країн-сусідів мають у складі своїх НПП візит-центри як дуже важливі елементи природоохоронного управління, який поєднує захист природи з потребами та інтересами туристів і місцевих жителів. Окрім цього, вплив та підтримка сусідніх країн відчувається і в фінансовому аспекті, зокрема Екотуристичний візит-центр «Карпатського» національного природного парку був відкритий у 2009 році за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Створення транскордонної мережі розвитку та просування туризму між Івано-Франківською областю України та повітом Марамуреш Румунії». Проєкт реалізувався «Туристичною асоціацією Івано-Франківщини» у партнерстві з Карпатським національним природним парком, Івано-Франківською обласною державною адміністрацією та Асоціацією «Екологик», Румунія (<https://cnp.if.ua/>)

Поліський туристичний регіон (Волинська, Житомирська та Рівненська області) представлений п'ятьма НПП (9 % від загальної кількості парків), з яких візит-центр функціонує лише в Шацькому НПП (рис. 1). В той же час слід зазначити, що парки Полісся мають значний природний потенціал для розвитку інфраструктури візит-центрів. Регіон вирізняється багатством лісових і водно-болотних екосистем, мальовничими ландшафтами та сприятливими умовами для екологічного й пізнавального туризму. Це створює передумови для активнішого залучення відвідувачів і формування сучасних еколого-освітніх просторів у межах національних парків.

Подільський туристичний регіон (Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області) також характеризується наявністю

п'яти НПП (9 % від загальної кількості) (рис. 1), серед яких лише НПП «Подільські Товтри» – найбільший в Україні і один з найбільших парків Європи – має функціонуючий візит-центр (<https://www.npptovtry.org.ua/>). Відповідно попри великий рекреаційний потенціал регіону, рівень розвитку інфраструктури залишається низьким.

Придніпровський туристичний регіон (Дніпропетровська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська та Чернігівська області) представлений сімома НПП (12% від загальної кількості) (рис. 1), з них найбільш активно функціонує візит-центр у НПП «Мезинський» (Чернігівська область) (<https://mezinpark.com.ua/>). Відсутність парків у інших областях знижує потенціал розвитку мережі.

Слобожанський туристичний регіон (Луганська, Сумська та Харківська області) має в наявності шість НПП (11% від загальної кількості) (рис. 1), 3 з яких мають візит-центри: «Деснянсько-Старогутський» (в умовах воєнного часу інфраструктура парку частково зруйнована), «Гетьманський». Візит-центр НПП «Слобожанський» (Харківщина) активно функціонує, незважаючи на обмеження, спричинені близькістю до фронту (<http://slobozhanskyi.in.ua/>).

Азово-Чорноморський туристичний регіон (Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та АР Крим) має у своєму складі п'ятнадцять НПП (27% від загальної кількості) – одна з найвищих концентрацій в Україні (рис. 1). «Візит-центри» функціонують лише у чотирьох парках («Нижньодніпровський», «Тузовські лимани», «Куяльницький», «Приазовський»), а ще в одному він знаходиться на стадії проектування («Бузький Гард», Миколаївська область). Повномасштабне вторгнення та окупація частини територій регіону додатково ускладнює ситуацію, оскільки вісім з п'ятнадцяти парків є недоступними для відвідування, що суттєво обмежує реалізацію їх рекреаційної функції.

За результатами просторового аналізу була створена база даних, яка дозволила візуалізувати рівень концентрації візит-центрів в межах НПП країни та виявити території з високою або низькою насиченістю (рис. 1).

Проведений аналіз свідчить, що лише 16 НПП (≈29%) мають повноцінні візит-центри, ще 6 парків перебувають у процесі

створення таких центрів. Наведена інформація вказує на те, що багато парків лишаються з обмеженою інфраструктурою для відвідувачів (інформаційні стенди, маршрути, контроль, екскурсії). Відсутність візит-центрів у багатьох парках обмежує їх можливості, щодо перспектив розвитку екологічного туризму, моніторингу, освітньої діяльності тощо.

З метою визначення функціонального наповнення візит-центрів було здійснено контент-аналіз офіційних сайтів НПП України, а також їх сторінок у соціальних мережах та певних матеріалів онлайн-медіа (зокрема, регіональних новинних порталів, туристичних довідників тощо).

Контент-аналіз був акцентований на статусі візит-центрів: щодо особливостей їх загального функціонування (працює постійно, працює частково, тимчасово закрито), щодо наявного спеціалізованого обладнання та структурних складових (інформаційний стенд, музей, лекційна зала, мультимедійний центр, сувенірна крамниця тощо). Також було вивчено наявність додаткової інфраструктури в межах парків, а саме: еколого-освітні стежки, музеї природи, паркові виставки, інтерактивні майданчики.

За результатами проведеного контент-аналізу, було виявлено, що із 16 існуючих візит-центрів при всіх НПП України, лише 5 з них функціонують постійно, 6 з них – працює частково і інші 5 є тимчасово закритими унаслідок бойових дій або окупації.

За результатами контент-аналізу виявлено значну диференціацію функціонального наповнення візит-центрів національних природних парків України. Лише частина парків має повноцінно облаштовані центри з визначеною структурою – музейними експозиціями, мультимедійними залами, інформаційними стендами, зонами для проведення еколого-освітніх занять тощо. Водночас істотна кількість візит-центрів перебуває на стадії часткового функціонування або декларує наявність лише мінімальної інфраструктури (каса, базові інформаційні матеріали, довідкові стенди тощо).

Таким чином, проведення комплексного контент-аналізу дозволило нам виділити три основні типи візит-центрів за функціональним спрямуванням:

1. **Інформаційні** – з мінімальним функціоналом (буклети, карти, каса, стенди). В більшості випадків не мають окремого приміщення

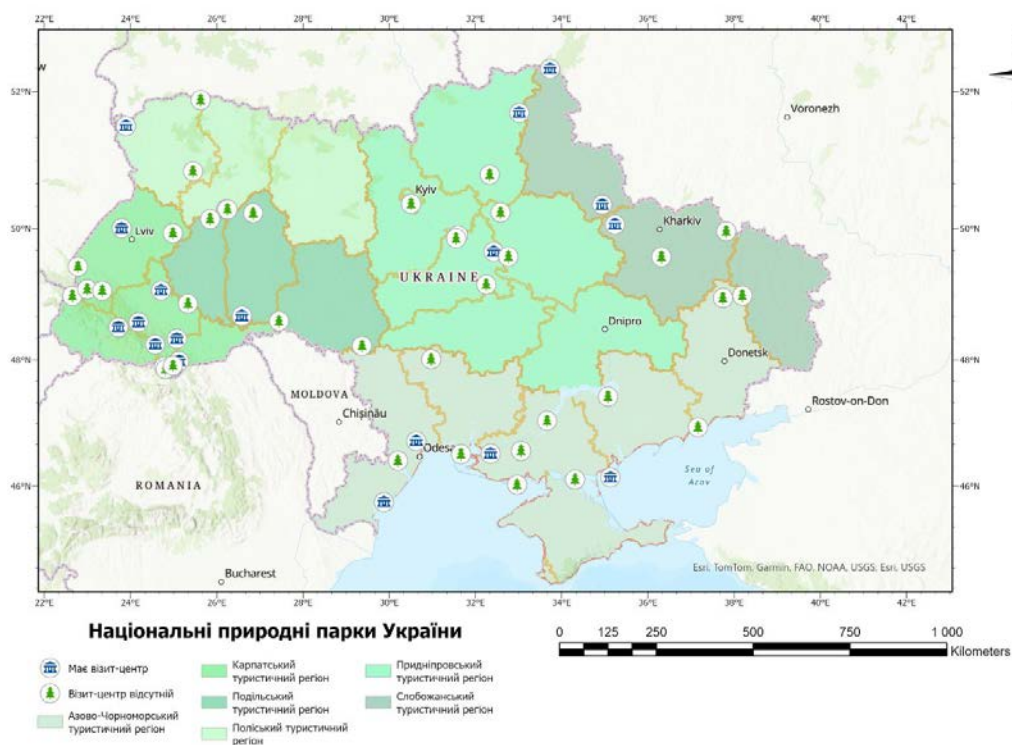

Рис. 1. Просторове розташування національних природних парків та візит-центрів у їхніх межах (у розрізі туристичних макрорегіонів України)

та функціонують на базі рекреаційних відділів національних парків.

2. Класичні з експозиційними приміщеннями – мають широкий функціонал, який включає окремі приміщення, стендові та інтерактивні елементи, тематичні карти, екологічні класи, зали для презентацій та виставок.

3. Поліфункціонально-інтерактивні – представлені окремим приміщенням, в межах якого мають місце інтерактивні інформаційні та еколого-освітні стенди, екологічні класи, бібліотека, тематичні виставки та музеї, сувенірні крамнички та кафе для відвідувачів.

Вивчення функціональних особливостей існуючих в межах національних парків України візит-центрів, дозволяє стверджувати, що домінуючим типом є *інформаційний*. До відповідного типу належать 8 з 16 функціонуючих візит-центрів в країні, які виконують переважно роль первинних інформаційних пунктів. Подібні візит-центри функціонують в межах таких національних парків як: Шацький, Синевирський, Галицький, Куяльницький, Гетьманський, Деснянсько-Старогутський, Слобожанський та Нижньодніпровський.

Класичні візит-центри, з різноманітним функціоналом, мають місце в межах 5 національних природних парків, серед яких: Подільські Товтри, Мезинський, Тузловські лимани, Яворівський та Приазовський.

Національні природні парки Гуцульщина, Верховинський та Карпатський характеризуються найвищим рівнем функціональної наповненості, що дає підстави віднести їх до поліфункціонально-інтерактивного типу з максимальним інформаційним, освітнім, експозиційним і культурним наповненням. Водночас формування та розвиток візит-центрів НПП Гуцульщина і Карпатський значною мірою стали результатом залучення цільових зовнішніх інвестицій, зокрема в межах міжнародних проєктів. Дані контент-аналізу дозволяють стверджувати, що розвинена функціональність, а саме наявність мультимедійних компонентів, спеціалізованого еколого-освітнього обладнання та стаціонарних експозицій притаманні переважно паркам Карпатського й Подільського регіонів, тоді як у східних і південних областях такі елементи представлені фрагментарно або відсутні взагалі.

Відповідний аналіз показав не лише поточний стан інфраструктурного розвитку,

а й системні дисбаланси у формуванні мережі візит-центрів в межах України. Наявність різномірних за функціональністю та рівнем забезпечення об'єктів демонструють нерівномірність інституційного розвитку НПП та залежність якості візит-центрів від зовнішнього фінансування, локальних управлінських рішень і регіональних умов. З огляду на виявлену фрагментарність інфраструктури, доцільним є формування уніфікованих підходів до її планування, а також посилення мультимедійної та просвітницької складових для забезпечення повноцінної взаємодії відвідувачів із природною та культурною спадщиною парків.

Дискусія. Представлені результати дослідження свідчать про істотну нерівномірність просторового розподілу та функціонального різноманіття візит-центрів, в межах національних природних парків України. Виявлені диспропорції пов'язані не лише з природними особливостями чи віддаленістю від туристичних потоків, але й відсутністю державної стратегії при плануванні інфраструктури НПП.

На відміну від країн Європейського Союзу, де візит-центри є обов'язковим інфраструктурною складовою національних парків (наприклад, у Швеції, Німеччині, Норвегії), в Україні їх створення залишається епізодичним і часто залежить від зовнішнього фінансування. У більшості європейських країн запроваджені державні стандарти проєктування та функціонального різноманіття візит-центрів (SEPA, 2021; BfN, 2020). Нажаль в Україні відповідні стандарти відсутні, а реалізація проєктів пов'язаних із створенням візит-центрів, обмежена фінансовими можливостями парків та бажанням регіонального керівництва.

Більшість існуючих візит-центрів, в межах національних природних парків України, функціонують переважно як інформаційні офіси, а не як багатофункціонально-інтерактивні заклади. Брак мультимедійного забезпечення, інтерактивних експозицій, системного підходу до інтерпретації природної спадщини зменшує їхню ефективність як інструментів екологічної просвіти. Це значно обмежує роль центрів у формуванні екологічної культури, особливо в молодіжному та дитячому середовищі.

Досвід таких національних парків як «Карпатський», «Гуцульщина» або «Подільські Товтри» демонструє, що успішне

функціонування візит-центрів в Україні можливе лише за умови комплексного зовнішнього супроводу (фінансування, технічна допомога, навчання персоналу). Програми GIZ, WWF, ENPI, а також транскордонні ініціативи з Румунією та Польщею забезпечували не лише інфраструктурну, але й методологічну підтримку, що є важливою умовою для успішної реалізації.

Бойові дії на території України негативно вплинули на розвиток інфраструктури візит-центрів у Східній та Південній Україні. Частина центрів пошкоджена або втрачена, а також вимагає нових підходів до післявоєнної реконструкції та інтеграції туристичної та просвітницької функцій в контекстах безпеки.

За умов, коли певна кількість національних парків є недоступними для відвідування, актуальним стає питання цифровізації природоохоронної діяльності справи або створення віртуальних візит-центрів. Віртуальні візит-центри не лише дозволяють підтримувати функціональність національних парків у період війни, вони сприяють популяризації різноманітних природоохоронних установ та дозволяють проводити заходи щодо екологічної освіти у дистанційному форматі.

Висновки. За результатами проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків:

1. Проведений ретроспективний аналіз створення та функціонування візит-центрів у національних парках світу та України дозволяє стверджувати, що перші візит-центри з'явилися у США в 1950–1960-х роках ХХ століття. У країнах Європейського Союзу процес створення та розвитку візит-центрів набував активного характеру у 1980–1990-х роках ХХ століття. На території країн пострадянського простору перші візит-центри почали формуватися лише на початку ХХІ століття.

2. В межах території України налічується 55 національних природних парків, просторове розміщення яких характеризується значною нерівномірністю. Найбільша концентрація НПП припадає на Карпатський (16 парків) та Азово-Чорноморський (15 парків) туристичні регіони. Саме в цих регіонах зосереджена і найбільша кількість візит-центрів: у Карпатському регіоні функціонує 6 візит-центрів, в Азово-Чорноморському – 4, з яких два на момент дослідження тимчасово не здійснюють діяльність.

3. За результатами проведеного контент-аналізу встановлено, що в національних природних парках України функціонують 16 візит-центрів. Із них 7 здійснюють діяльність частково, 5 є повністю закритими, тоді як лише 4 візит-центри функціонують на постійній основі. Постійно діючі візит-центри зосереджені переважно в Карпатському туристичному регіоні (3 об'єкти) та Подільському туристичному регіоні (1 об'єкт).

4. Аналіз функціонального різноманіття існуючих візит-центрів дозволив виділити три основні типи. *Інформаційні візит-центри* характеризуються мінімальним функціональним наповненням і в більшості випадків не мають окремого приміщення, функціонуючи на базі рекреаційних підрозділів національних природних парків. *Класичні візит-центри з експозиційними приміщеннями* мають розширений функціонал, що включає окремі приміщення, стендові та інтерактивні елементи, тематичні карти, екологічні класи, а також зали для презентацій і виставок. *Поліфункціонально-інтерактивні візит-центри* представлені окремими спеціалізованими будівлями, у межах яких поєднуються інтерактивні інформаційні та еколого-освітні стенди, екологічні класи, бібліотека, тематичні виставки або музеї, а також супутня інфраструктура для відвідувачів, зокрема сувенірні крамниці та кафе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. BfN. (2020). Visitor centres in national parks of Germany: Concept, design, and management. German Federal Agency for Nature Conservation. <https://www.bfn.de>
2. Carr, E. (2007). Mission 66: Modernism and the National Park Dilemma in the United States, 1945-1972. <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/30086>
3. Eagles, P. F. J., McCool, S. F., & Haynes, C. D. (2002). Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management. IUCN–The World Conservation Union.
4. Habchak, N. F., & Dubis, L. F. (2022). Analysis of ecotourism infrastructure within the nature-protected areas of the Transcarpathian region (on the example of National Nature Park “Synevyr”). *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 31(1), 22–30. <https://doi.org/10.15421/112203>
5. Habchak, N., & Dubis, L. (2023). Uzshanskyi National Nature Park: Features of the ecotourism infrastructure and development prospects. *Geography and Tourism*, (71), 20–27. <https://doi.org/10.17721/2308-135x.2023.71.20-27>
6. Ham, S. H. (1992). Environmental interpretation: A practical guide for people with big ideas and small budgets. Fulcrum Publishing.

7. Kajala, L. (Ed.). (2006). *Monitoring Outdoor Recreation in the Nordic and Baltic Countries* (TemaNord 2006:530). Nordic Council of Ministers.
8. Karpenko, Y. (2020). Infrastructure and educational activities in national parks of Ukraine. *Studia Quaternaria*, 37(2), 91–103. <https://doi.org/10.24425/sq.2020.133723>
9. Karpenko, Y. (2020). Mezyn National Natural Park as a centre of paleoecological and ecotourism activity. *Studia Quaternaria*, 37(1), 45–60. Retrieved from https://www.studia.quaternaria.pan.pl/pdfs/sq37-1/3_Karpenko.pdf
10. Leal-Filho, W., et al. (2024). Sustainable management of protected areas: Lessons from Europe and beyond. *Journal of Environmental Management*, 358, 119–135. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.120567>
11. Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G. T., & Buckley, R. (2018). Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. IUCN–International Union for Conservation of Nature.
12. National Park Service. (n.d.). *Mission 66 and the development of the national park visitor center*. NPS History eLibrary. <https://npshistory.com/publications/allaback/intro.htm>
13. SEPA (Swedish Environmental Protection Agency). (2021). Naturum – Sweden's nature centres. <https://www.swedishepa.se>
14. State Agency of Forest Resources of Ukraine. (2023). Statistical materials on protected areas and forest management. <https://forest.gov.ua>
15. USA Національна паркова служба США (National Park Service). (2019). NPS visitor use statistics. <https://irma.nps.gov/STATS>
16. WWF (World Wide Fund for Nature). (2023). Reports and projects on ecological education and sustainable tourism in Ukraine. <https://wwf.ua>
17. Бейдик О.О. (2001) Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 395 с. [Beydyk, O. O. (2001). *Recreational and Tourism Resources of Ukraine: Methodology and Methods of Analysis, Terminology, and Zoning*. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv. 395 p.] (in Ukrainian).
18. Екотуристичний візит-центр Карпатського національного природного парку успішно пройшов екологічну сертифікацію за стандартом «Зелений офіс» [Електронний ресурс] / Без автора // Жива планета. – 2 квітня 2021 р. – Режим доступу: <https://www.ecolabel.org.ua/ekoturistichnij-vizit-tsentr-karpatskogo-natsionalnogo-prirodnogo-parku-uspishno-projshov-ekologichnu-sertifikatsiyu-za-standartom-zelenij-ofis> (дата звернення: 03.08.2025). [Eco-tourism Visitor Center of the Carpathian National Nature Park Successfully Passed Environmental Certification under the "Green Office" Standard. (2021, April 2). *Living Planet*. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://www.ecolabel.org.ua/ekoturistichnij-vizit-tsentr-karpatskogo-natsionalnogo-prirodnogo-parku-uspishno-projshov-ekologichnu-sertifikatsiyu-za-standartom-zelenij-ofis>] (in Ukrainian).
19. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-ХІІ від 16 червня 1992 року (із змінами). (1992). Відомості Верховної Ради України, 34, ст. 502. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> [Law of Ukraine "On the Nature Reserve Fund of Ukraine" No. 2456-XII of June 16, 1992 (as amended). (1992). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 34, Art. 502. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>] (in Ukrainian).
20. Котик, І. (2021). Екотуризм як чинник сталого розвитку національних парків України. Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Географія, 75(1), 23–31. [Kotyck, I. (2021). Ecotourism as a Factor of Sustainable Development of National Parks of Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geography*, 75(1), 23–31] (in Ukrainian).
21. Міністерство довкілля та природних ресурсів України. (2023). Офіційний перелік національних природних парків України. <https://mepr.gov.ua> [Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. (2023). *Official List of National Nature Parks of Ukraine*. <https://mepr.gov.ua>] (in Ukrainian).
22. Національний природний парк «Подільські Товтри» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/> (дата звернення: 03.08.2025). [Podilski Tovtry National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://www.npptovtry.org.ua/>] (in Ukrainian).
23. Омельченко Н.В. Запровадження та розбудова «Візит-центрів» – як перспективний напрямок розвитку національних природних парків Нижнього Подніпров'я на після воєнному етапі / Н.В. Омельченко, О.В. Давидов // Міжнародна науково-практична конференція "Катастрофа Каховського водосховища: перспектива майбутнього", 2025. – С. 19-20. [Omelchenko, N. V., & Davydov, O. V. (2025). Implementation and Development of Visitor Centers as a перспективний Direction for the Development of National Nature Parks of the Lower Dnipro Region in the Post-War Period. In *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference "The Kakhovka Reservoir Disaster: Future Prospects"* (pp. 19–20).] (in Ukrainian).
24. Офіційний сайт Карпатського національного природного парку <https://cnpn.if.ua/> [Carpathian National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://cnpn.if.ua/>] (in Ukrainian).
25. Офіційний сайт Мезинського національного природного парку <https://mezinpark.com.ua/> [Mezyn National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <https://mezinpark.com.ua/>] (in Ukrainian).
26. Офіційний сайт Слобожанського національного природного парку <http://slobozhanskyi.in.ua/> [Slobozhanskyi National Nature Park. Official website. [Electronic resource]. Retrieved August 3, 2025, from <http://slobozhanskyi.in.ua/>] (in Ukrainian).
27. Павлюк, О. (2023). Еколого-просвітницька діяльність національних парків України: сучасний стан та перспективи розвитку. Український географічний журнал, 3(115), 42–51. [Pavliuk, O. (2023). Environmental Education Activities of National Parks of Ukraine: Current State and Development Prospects. *Ukrainian Geographical Journal*, 3(115), 42–51] (in Ukrainian).

Дата першого надходження рукопису

до видання: 19.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису

після рецензування: 20.10.2025

Дата публікації: 23.12.2025